

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/29/58-63>

Zenfira Seyidova
Naxçıvan Dövlət Universiteti
turalmemmedov521@gmail.com

MUZEYŞÜNASLIĞA YENİ BAXIŞLAR

Xülasə

Bu yazıda muzeyşünaslıqda yeni yanaşmalar və təcrübələr araşdırılacaq. İlk növbədə muzey anlayışlarında və muzeylərin funksiyalarında dəyişikliklər qiymətləndiriləcək. Daha sonra öz perspektivini yalnız keçmişə çevirmək əvəzinə, bütövlükdə indini keçmiş, indi və gələcək kimi seçən muzeylərin cəmiyyətlə münasibətlərindəki fərqli rolları şərh ediləcək. Bu kontekstdə muzeylərin ziyarətçiləri keçmiş düşündürən, bu günü şərh edən, gələcəyə dair nəticə çıxaran, onları suala yönləndirən vasitəçi vəziyyətə düşdüyündən bəhs ediləcək. Beləliklə, muzeylərin ziyarətçilərlə qurduğu birtərəfli ünsiyyət tərzinin dəyişdiyi vurğulanacaq. Məqalə giriş, yarımbaşlıqlar və nəticə hissələrdən ibarətdir.

Açar sözlər: *muzey, Beynəlxalq Muzeylər Şurası, mədəni irs, cəmiyyət, sərgi, ekspozisiya*

Zenfira Seyidova
Nakhchivan State University
turalmemmedov521@gmail.com

New perspectives on museum study

Abstract

This article will explore new approaches and practices in museology. First of all, changes in museum concepts and functions of museums will be evaluated. Then, the different roles of museums in their relationship with society will be interpreted, choosing the present as a whole as past, present and future, instead of turning their perspective only to the past. In this context, it will be said that the visitors of the museums are in an intermediary position that makes them think about the past, interprets the present, draws conclusions about the future, and directs them to the question. Thus, it will be emphasized that the one-way communication style of museums with visitors has changed. The article consists of introduction, subsections and conclusion parts.

Keywords: *museum, International Council of Museums, cultural heritage, society, exhibition, exposition*

Giriş

Beynəlxalq Muzeylər Şurası (ICOM) tərəfindən muzeylərə verilən təriflərə əsasən, muzeylərdə baş verən dəyişiklikləri asanlıqla izləmək olar. Bu təriflər muzeyin tərifin verildiyi dövrdəki mənalarnı izah etməklə yanaşı, həm də muzeyin cəmiyyət üçün nə demək olduğunu göstərir. O, həm də cəmiyyətin muzey üçün əhəmiyyətini də aydın şəkildə əks etdirir. Məsələn, 1946-cı ildə İCOM tərəfindən muzeyin ilk tərfi muzey və kolleksiya arasındakı əlaqəyə diqqət yetirdiyi halda (ICOM, 1946), 1951-ci ildə verilən tərifdə muzeyin cəmiyyətin ortaq maraqları və zövqləri məqsədilə muzeylərin qorunma funksiyası və davamlılığına toxunulmuş və muzeydə tədris məsələləri də verilən tərifə əlavə edilmişdir (ICOM, 1951). 1961-ci ildə yenilənmiş tərifində muzeyin qorunma funksiyasına, eləcə də kolleksiya, tədqiqat və sərgi kimi digər funksiyalarına diqqət çəkilmişdir (ICOM, 1961). 1974-cü ildə muzeyin yeni tərfi qəbul edildi və muzeyin funksiyalarına köçürmə funksiyası əlavə edildi. Daimi qeyri-kommersiya təşkilatı ifadəsi yenidən daxil edilərkən, muzeyin bəşəriyyətin təhsili, işi və estetik zövqü üçün öz funksiyalarını davam etdirməli olduğu qeyd edilərək muzeyin davamlılığına diqqət çəkilmişdir (ICOM, 1974). Bu təriflərə əsaslanaraq demək olar ki, muzeylər - mənfəət güdmədən xalqı maarifləndirən, cəmiyyətin

estetik zövqü üçün tədqiqat aparan, toplayıcı, qoruyucu, sərgiləyici və köçürmə funksiyalarını həyata keçirən, o cümlədən ziyarətçisi olmadan da var ola bilən təsisatlardır.

Təxminən 30 ildir istifadə edilən 1974-cü il tərifindən sonra bu tərifin muzeyin yenilənmiş məzmununu və funksiyalarını izah etmək üçün kifayət etmədiyi anlaşıldı və 2007-ci ilin 24 avqustunda Vyanada keçirilən ICOM-un 22-ci Baş Assambleyasında yeni bir tərif qəbul edildi. Bu tərifdə, əvvəllər təbii və maddi mədəni irsə diqqət yetirən muzeyin məzmunu ilə bağlı əhəmiyyətli dəyişiklik edilmiş və 1946-cı ildən bəri yalnız maddi kolleksiyaların nümayiş oluna biləcəyi müəssisələr kimi düşünülən muzeylərdə kolleksiyanın məzmununun indi genişləndirildiyi vurğulanır. Qeyri-maddi mədəni irs termini 2003-cü ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı (YUNESKO) tərəfindən qəbul edilmiş Qeyri-Maddi Mədəni İrsin Qorunması Konvensiyasının yaratdığı məlumatlandırma ilə əlavə edilmişdir (ICOM, 2007).

Bəşəriyyətin maddi və qeyri-maddi mədəni irsinin bütövlükdə qiymətləndirildiyi bu təriflə muzeylər maddi və qeyri-maddi mədəni irsi birlikdə qorumaq üçün yeni rollar almalı və yeni təcrübələr həyata keçirməli olduqlarını anladılar. Muzeyin bu yeni fəaliyyətləri və təcrübələri ilə muzeydə yalnız tarixi eksponatların və ya sənət əsərlərinin mövcud olmasına dair ümumi qəbul edilmiş fikir dəyişmiş və qeyri-maddi mədəni irsin də muzeydə öz xüsusiyyətləri ilə yerləşə biləcəyi fikrinə çevrilməyə başlamışdır. Bununla belə, tərifdə qeyri-maddi mədəni irsin maddi mədəni irs kimi qorunub saxlanmalı olduğu izahı daxil edilmiş və Qeyri-Maddi Mədəni İrsin Mühafizəsi üzrə Konvensiyanın konservasiya yanaşması və bu irsin maddi irsdən fərqli olaraq muzeylərdə necə qorunmalı olduğu qeyd edilməmişdir. Bu səbəbdən bir çox muzeylər öz yanaşmaları baxımından maddi və qeyri-maddi mədəni irsin muzeydə birlikdə mühafizə olunmasını qəbul edir, lakin icra baxımından hansı metodu mənimsəməli və konservasiya təcrübələrini necə həyata keçirməli olduqlarını bilmirlər. ICOM-un 2007-ci il tərifində muzeyin təhsil və tədqiqat funksiyalarına əyləncə də əlavə edildi və muzey ziyarətçilərinin muzeydə əylənməsi vacib oldu və beləliklə, muzeyə daha çox ziyarətçi cəlb olundu. Paylaşma muzeylərin cəmiyyətlə görüşmə üsullarından biri kimi qəbul edilmiş və muzeyin təkcə institusional inkişafı üçün deyil, həm də cəmiyyətin inkişafı üçün öz funksiyalarını davam etdirməli olduğu ideyası qəbul edilmişdir.

ICOM-un 1946, 1951, 1961, 1974 və 2007-ci illərdə qəbul etdiyi muzey tərifləri, 2019-cu ildə açıqlanan alternativ muzey tərfi və 2022-ci ildə qəbul edilən yeni muzey tərfinə qədər, bütövlükdə muzeylərin məzmunu, kolleksiyası, sosial rolu, spesifik funksiyaları, davamlılığı və qeyri-kommersiya xarakterli olması diqqət mərkəzində olmuş və nəticədə onlar muzeylərin ümumi xüsusiyyətlərində birləşə bilmişdir. Lakin yeni və əhatəli tərif üçün müasir muzeyşünaslıq yanaşmaları ilə ortaya çıxan, tamamilə fərqli məzmun və təcrübəyə malik yeni muzey nümunələrini nəzərə almaq lazım idi. ICOM-un Muzeyin Tərfi, Gözləntilər və Potensialları Daimi Komitəsinin 2018-ci ildə açıqladığı hesabatda bildirilib ki, yeni muzey tərfi bütün dünyada muzeylərin fəaliyyət göstərdiyi çox fərqli dünya görüşlərini, şərtləri və ənənələri hörmətlə qəbul etməli və nəzərə almalıdır (Standing Committee For Museum Definition, Prospects And Potentials MDPP, 2018: 2). Muzeylərin bu fərqli baxışları, şərtləri, ənənələri və ya praktikaları qiymətləndirildikdə başa düşülür ki, muzeyin inklüziv olması nəzərdə tutulan yeni tərfi əvvəlki ICOM tərifləri qədər asan və aydın sərhədlərə malik ola bilməz. ICOM-un 25-ci Baş Assambleyasında müzakirə edilən və razılaşdırıla bilməyən alternativ muzey tərfi 2019-cu ildə açıqlandı (Current Definition 2019). ICOM-un alternativ tərfi ilə mədəni irs bütövlükdə qiymətləndirilir və maddi və ya qeyri-maddi ayrılmaz vahid kimi qəbul edilir. Bu perspektiv açıq şəkildə göstərdi ki, mədəni irsin maddi və qeyri-maddi ayrı-seçkiliyi ola bilməz. Bundan əlavə, bu tərif ümumiyyətlə muzeyin əsas funksiyalarını qoruyub saxlamaq və mənfəətə yönəlməmək kimi dəyişməz cəhətlərini ehtiva edir. Bundan əlavə, muzeyin yeni mənalara qazandığı, cəmiyyətdə yeni rollar aldığı görünür. Yeni muzey tərfi 2022-ci ildə Praqada keçirilən ICOM-un Fövqəladə Baş Assambleyasında qəbul edilib. Maddi və qeyri-maddi mədəni irsi bütövlükdə nəzərdən keçirən tərifdə deyilir ki, muzeylər əlçatan, əhatəli, müxtəlifliyi və davamlılığı dəstəkləyən, ictimaiyyətin iştirakı və ünsiyyəti ilə formalaşan qurumlardır. Bundan əlavə, tərifdə muzeylər təhsil, zövq, düşüncə və bilik mübadiləsini əhatə edən təcrübələr təklif edən

qurumlar kimi qəbul edilir (ICOM, 2022). Bu yazıda ICOM-un muzeylərə verdiyi təriflər nəzərə alınmaqla muzeylərdəki dəyişikliklər və muzeyşünaslıqda yeni yanaşmalar araşdırılacaq.

1. Muzeyşünaslıqda yeni yanaşmalar.

Muzeyşünaslıqda dəyişən perspektivlərdən birincisi, ümumiyyətlə keçmişlə və tarixlə bağlı olan muzeylərin əhatə etdiyi zaman anlayışının fərqləndirilməsidir. Məsələn, Wendy M.K.Shaw muzeyi keçmişlə birbaşa əlaqələndirərək keçmiş keçmişə çevirən, müəyyən keçmişin seçilməsinə və “keçmiş” kimi qəbul edilməsinə imkan verən yer kimi müəyyən etmişdir (Shaw, 2015: 7). Ancaq indi görünür ki, bu anlayış dəyişib və muzeylər təkcə keçmiş təqdim etmir, həm də bu günü əks etdirir, hətta gələcəyi də nəzərdən keçirə bilmə potensialına malik olur. Muzeyin cəmiyyət tərəfindən bu günü idarə etmək və gələcəyə istiqamətləndirmək məqsədilə öz işini davam etdirmək üçün fəal şəkildə istifadə oluna bilməsi muzeyşünaslıq yanaşmalarının dəyişməsinin təzahürüdür. Steven Lubar əslində muzeyi insanların bir araya gələrək keçmişdən istifadə etməklə indiki zamanı öyrənə biləcəyi bir yer kimi təsvir etmişdir (Lubar, 2001: 171). Ketrin Kamminqs onu da vurğulamışdır ki, muzeylər təkcə keçmişlə bağlı deyil, həm də bu gün və gələcəklə bağlıdır (Cummings, 2018: 274). Ona görə də bu gün muzeylər keçmiş təqdim etməklə yanaşı, indini də tədbir və ya sərgi və ya müxtəlif təcrübələrlə əhatə etmək, dəyişikliyə və yeniliklərə açıq olmaq, cəmiyyətin bu gündən xəbərdar olmasını və bu günü analiz etməsini təmin etmək məqsədi ilə fəaliyyət göstərən təsisatlar kimi qəbul edilə bilər.

Bu gün müzakirə edilməli olan əsas məsələ muzeylərin bu perspektivi necə həyata keçirdikləri və ya həyata keçirəcəkləridir. Dieter Kramer muzeylərin cari dövrün gələcəklə necə əlaqə qura biləcəyinə toxunaraq bildirmişdir ki, muzeylər buna mədəni tədbirlər vasitəsilə nail ola bilərlər (Kramer, 2001: 38). Keçmiş, indini və gələcəyi bütövlükdə təqdim edən muzeylər və onların cəmiyyətlərin gündəlik həyatına və ya gələcəyinə təsiri baxımından Braziliyanın Rio-de-Janeyro şəhərindəki Museu do Amanhanı nümunə göstərmək olar. Bu muzey keçmiş araşdırən, cari tendensiyaları təqdim edən və növbəti əlli il üçün mümkün ssenariləri araşdırən tətbiqi elm muzeyi kimi yaradılıb. Museu do Amanhã davamlılıq və birgəyaşayış nöqtəyi-nəzərindən bəşəriyyətin qarşıdakı illərdə qarşılaşacağı mümkün imkanları və çətinlikləri araşdırır, 2030-cu il Davamlı İnkişaf Məqsədləri ilə bağlı tədbirlər təşkil edir və layihələr həyata keçirir. Muzeydə həmçinin Pensando o Amanhã (Sabah haqqında düşünmək) kimi nəşrlər var ki, bu nəşrlər bəşəriyyətin gələcək illərdə qarşılaşacağı imkanları və problemləri araşdırır. Müəyyən bir dövrü təqdim edən açıq hava muzeylərindən fərqli olaraq, Belçikadakı Bokrijk Açıq Hava Muzeyi ziyarətçiləri eksponatları ilə 2050-ci ildə təcrübələrin necə dəyişəcəyini sual altına qoyur. Bu gün bir çox muzeylər cəmiyyətin ümumi mənafeyi naminə keçmiş, bu günü və gələcəyi bütövlükdə düşünmək və işlərini buna uyğun davam etdirmək üçün çoxlu müxtəlif tətbiq üsullarından istifadə edirlər. Bu üsullar hər bir muzey üçün cəmiyyətin ehtiyac və gözləntilərinə uyğun olaraq yenidən formalaşdırıla bilər. Bu baxımdan demək olar ki, bu gün muzeylər qədər müxtəlif tətbiq nümunələri mövcuddur. Muzeylərin tətbiq nümunələrində diqqət etməli olduğu əsas məqam cəmiyyətin həyatına toxunmaq üçün müxtəlif auditoriya qrupları ilə çalışaraq hər kəsə xitab edən çox səsli və əhatəli olmasıdır.

Muzeyin məna və məqsədləri ilə bağlı bir çox müstəqil variantların təqdim olunması belə açıq şəkildə göstərir ki, muzeylər artıq kolleksiyaların yalnız vitrinlər vasitəsilə nümayiş etdirildiyi qurumlar deyil, məhz buna görə də onların vahid prizmadan araşdırılması da mümkün deyil.

2. Muzey və ictimaiyyətlə əlaqələr.

Muzeylərin fərqli ziyarətçi yanaşmalarını mənimsəməsi və ya həyata keçirməsi nəticəsində ziyarətçilər muzeylə qurduqları əlaqələrdən asılı olaraq müxtəlif adlarla anılırlar. Bunlara ziyarətçi, izləyici, iştirakçı, istifadəçi, tamaşaçı, istehlakçı, könüllü, virtual ziyarətçi, ziyarətçi namizəd kimi adlar daxildir. Bu adlar ziyarətçilərin muzeydən istifadəsinə, muzeylə əməkdaşlığına, özünə və muzeyə verdiyi töhfələrə, muzeydə keçirilən hər hansı tədbirdə, sərgidə, layihədə iştirak səviyyəsindən, muzeylə bağlı təcrübəsindən və ya heç bir maddi qazanc gözləmədən onların muzeydəki rolundan asılı olaraq fərqləndirilir. John Reeve və Vicky Woollard bildirirlər ki, muzey auditoriyası müştərilər, istehlakçılar, iştirakçılar, ictimaiyyət, maraqlı tərəflər, istifadəçilər,

tamaşaçılar və ziyarətçilər kimi bir çox fərqli şəkildə istifadə olunur. Onlar bildirir ki, “auditoriya” termini fərdin aktiv şəkildə məşğul olduğu metodu göstərir, “qonaq” sözü muzeylərə və qalereyalara daxil olan insanlar üçün daha çox istifadə olunan termdir, “virtual ziyarətçi” isə muzeylərin internet saytları vastisəsilə ziyarət olunması zamanı istifadə olunur.

Muzeylərin həyata keçirdiyi siyasətlərdən asılı olaraq, bəzi muzeylərin muzeyin qapısından daxil olan hər kəsi ziyarətçi kimi qəbul etdiyi, bəzi muzeylərin isə müəyyən meyarlar çərçivəsində muzeyə gələnləri ziyarətçi kimi qeydiyyatda aldığı görülür. Birbaşa təsnifatın mümkün olmadığı bu vəziyyət muzeyləri ziyarətçilərlə münasibətlərini yenidən nəzərdən keçirməyə vadar etmiş və baxışlarında ciddi dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Biri odur ki, muzeylər ziyarətçilərin bir-birindən çox fərqli ola biləcəyini qəbul edirlər. Bu proses zamanı ziyarətçilər muzeydə öz fikirlərini sərbəst ifadə edə bildiklərini, muzeydən gözləntilərini və ya arzularını açıq şəkildə ifadə edə bildiklərini də anladılar.

Muzeylər ziyarətçilərinin fərqli ehtiyaclarını, düşüncələrini, gözləntilərini və tələblərini nəzərə alaraq, yeni nəsil olaraq xarakterizə edilən ziyarətçilərin muzeylə daha rahat ünsiyyət qurmasına şərait yaradır.

Məsələn, Amsterdam Muzeyi vətəndaşları qarşılıqlı əlaqəyə dəvət etmək üçün şəhər və onun vətəndaşları haqqında müxtəlif suallardan ibarət danışq kartları hazırlayıb. Bu kartlar onların evinin necə göründüyünə və şəhərdəki ən sevimli parkına və ya şəhərdə elektrik olmasaydı, necə davranacaqlarına görə dəyişir. Onların təxəyyülünü işə salmağa və təcrübələrini bölüşməyə imkan verən bu suallar vətəndaşları muzey və bir-biri ilə ünsiyyətə sövq edir. Bu perspektivdən çıxış edərək, muzeylərin inklüziv rolunu özünü büruzə verdi və muzeydə qarşılıqlı əlaqənin, ünsiyyətin, təcrübənin və mədəni müxtəlifliyin təmsil olunması, xüsusilə də iştirak, dəyişiklik zamanı icmaların muzeyə marağını artıran məsələlərdən birinə çevrildi. Muzeylərin sosial funksiyası ön plana çıxdıqca idarəetmə və icra üsullarının dəyişdirilməsi ziyarətçilərin fərqliliklərini nəzərə alaraq muzeyə daxil edilməsinə, bu prosesdə əlaqələrin idarə olunmasına və muzeyin əlçatanlığının təmin edilməsinə əsaslanır.

3. Muzey və əlçatanlıq.

Muzeyin əlçatanlığı həm cəmiyyətin muzeyə əlçatanlığı, həm də muzeyin cəmiyyət üçün əlçatanlığı baxımından nəzərdən keçirilə bilər. Muzeyin yerləşdiyi yerin asan əldə edilməsindən tutmuş fiziki şəraitinin bütün əlil ziyarətçilər üçün uyğunluğuna, sosial, mədəni və fiziki şəraitinin uyğunluğuna qədər bir çox məsələ muzeylə əlçatanlıq arasındakı əlaqə çərçivəsində qiymətləndirilə bilər.

Həmçinin muzeyin cəmiyyəti tanıyaraq cəmiyyətin gözləntiləri istiqamətində fəaliyyətini davam etdirə bilməsi də muzeyin əlçatanlığı kimi də qiymətləndirilə bilər.

Cəmiyyət üzvləri ilə ünsiyyət və qarşılıqlı əlaqədən asılı olaraq muzeylər insanların dizayn, sərgi, tədbirlər və hətta muzey idarəçiliyi kimi bir çox təbirlərdə iştirak edə bildiyi, qərar qəbul etmə proseslərində iştirak edə biləcəyi və özlərini sərbəst şəkildə təmsil edə biləcəyi bir məkan yaradır. Pier Luigi Sacco bildirdi ki, muzeylər bu gün öz kolleksiyalarını yaradıcı şəkildə mənimsəmək və məzmunlarını istifadəçilər tərəfindən yenidən təşkil etmək imkanlarını açır, beləliklə, muzeylər innovasiya mərkəzləri baxımından dəyər yarada bilər (Sacco, 2016: 13). Muzey və icma üzvləri arasında bu birgə iş sistemi icmalara özlərini ifadə etməyə imkan verir, eyni zamanda onlara muzeydə nəyi və necə təqdim etmək və sərgiləmək istədiklərini seçmək imkanı verir. Lin Maranda yerli xalqların öz tarixlərini və mədəniyyətlərini ehtiva edən və ya birləşdirən muzeylərdə sərgi mövzularına birlikdə qərar verəcəklərini və yerli xalqların kuratorluq edəcəyini və ya ən azından tələbələrə və ictimaiyyətə açıq olan sərgiləri birlikdə idarə edə biləcəklərini ifadə etdi (Maranda, 2015: 64). Muzeylər məzmun istehsalında icmalara aktiv rollar verdikdə, icmalar tədbirlərin və sərgilərin hazırlanmasına və ya həyata keçirilməsinə töhfə verdikdə, muzeydə fikir bildirmək, şərh vermək və ya qiymətləndirmək yolu ilə söz sahibi olduqda iştirakçı qurumlar kimi xarakterizə olunur. Muzey idarəçiliyində cəmiyyətləri məzmun yaratmağa və ya birlikdə düşünüb tətbiq etməyə dəvət edən muzeylərin yanaşması sayəsində əvvəllər həqiqətin yeganə sahibi olan və şübhə altına alınmayan qapalı qurumlar kimi qəbul edilən muzeylər öz istiqamətlərini muzey və cəmiyyət birgəliyinə çevirmişlər.

4. Muzeylərdə iştirak və ünsiyyət.

Muzeylər üçün ictimaiyyətin iştirakı və cəmiyyətlə ünsiyyətin əhəmiyyəti artarkən, muzeylərin gündəmi də buna uyğun olaraq dəyişməyə başlayıb. Ünsiyyət və iştirak yollarının axtarışı cəmiyyətin muzeylərə baxışlarını dəyişməyə imkan verib. Cəmiyyətin fərqli fikirlərini ifadə etmələri və fikir mübadiləsi aparmaları üçün açıq və sərbəst məkanlar yaradan muzeylər, öyrənmə və mübadilə baxımından bundan faydalanan cəmiyyət üzvlərinə də öz töhfəsini verir. Muzey və insanlar arasındakı bu əlaqə muzeyə inam hissini artırır və muzeyin təkə kolleksiyasına deyil, həm də cəmiyyətə və ətraf mühitə həssas olan məzmun istehsal edə biləcəyini göstərir. Bundan əlavə, o, cəmiyyətə sual verməyə və öz suallarına cavab tapmağa kömək edir və muzeylərə cəmiyyət arasında birlikdə bu suallara həll yolları hazırlamaq və istehsal olunan həlləri həyata keçirmək üçün dəstək verir. Bu baxımdan belə qənaətə gəlmək olar ki, zaman keçdikcə muzeylərin və cəmiyyətin ünsiyyət üslubları daha da rəngarəngləşəcək və muzeylər insanların həyatında daha çox və fərqli rollar daşıyacaq.

Nəticə

Dəyişən və inkişaf edən qurumlar kimi muzeylərin gələcəyini sual altına almaq onların keçmiş və indiki vəziyyətini nəzərə almağı tələb edir. Bu kontekstdə muzeylərin tarixinə nəzər salsaq, demək olar ki, bu gün ən böyük dəyişikliyi muzey və cəmiyyət münasibətlərində görmək olar. Əvvəllər muzeylər yalnız kolleksiya və məkan baxımından mövcud olan qurumlar kimi fəaliyyətlərini davam etdirirdilər və özlərini cəmiyyətdən yuxarı bir orqan kimi görürdülər. Bu gün cəmiyyətin muzeydə söz sahibi olduğu, əməkdaşlığa və tərəfdaşlığa açıq olan cəmiyyətlə muzeyin qarşılıqlı əlaqəsi və dialoqu önəm kəsb etdiyi görünür. Müvafiq olaraq, muzeyin idarə olunması və idarəetmə yanaşması, muzey işçilərinin cəmiyyətə baxışı, cəmiyyətlə ünsiyyət üslubları da dəyişib. Görkəmli sosial rolları olan muzeylərdə muzey işçiləri də vasitəçi və ya asanlaşdırıcı kimi rolları yerinə yetirirlər. Bundan əlavə, muzeylər uzun müddətdir ki, bir dəfə ziyarətin kifayət etdiyi, sərgi və təqdimat baxımından özünü yeniləməyən, cəmiyyətə çatmaq üçün heç bir şey göstərməyən, cəmiyyətin tələblərini nəzərə almayan yerlər kimi qələmə verilir. Halbuki, cəmiyyət yönümlü muzeylər, əksinə, özlərini daim yeniləyərək, cəmiyyətin ehtiyac və ya gözləntilərinə cavab verən məzmun və ya tədbirlər yaradaraq, təcrübə mübadiləsi apararaq və mədəni müxtəlifliyi əks etdirərək bu yanaşmanı mənimsəmişlər. Bu, muzeydə keçirilən prosesin və muzeyin təcrübəsinin və mənasının əhəmiyyətini artırmağa, ictimaiyyətin iştirakını və cəmiyyətin muzeydən əldə etdiyi qazancları artırmağa imkan verdi. Muzeylər cəmiyyətin təkrar-təkrar ziyarət edə biləcəyi, gündəlik və ya mövsümi tədbirləri, emalatxanaları və ya maarifləndirici fəaliyyətləri ilə diqqəti cəlb edən, ziyarətçilərə muzeydə və ya bu tədbirlərin hazırlanmasında və ya həyata keçirilməsində fəal rol oynayan, cəmiyyətin gündəlik həyatının bir hissəsinə çevrilən çoxşaxəli qurumlar halına gəlib. Muzeylərin qəti həqiqətlər təklif etməsi fikri, muzeylərin cəmiyyətə suallar vermək və onları soruşmaq üçün məkan yaratması, iştirakçı və şəffaf institutlar kimi demokratikləşdiyi fikri ilə əvəz edilmişdir.

Nəticə etibarlı ilə demək olar ki, yalnız müsbət və mübahisə doğurmayan perspektivləri özündə ehtiva etməsi qəbul edilən muzeylərin demokratikləşməsi onların cəmiyyətlərdəki çətinlikləri və münaqişələri əks etdirmək, müzakirələrə açıq olmaq, təkliflər vermək kimi yeni xüsusiyyətlər qazanmasına şərait yaradıb. Bu xüsusiyyətlər muzeyin cəmiyyətdə etimadını artırmış, bərabərlik, ədalət, hörmət kimi anlayışların cəmiyyətdə mənə qazanmasına və əksini tapmasına kömək etmişdir.

Muzeylərin demokratikləşmə prosesini və ictimaiyyətin iştirakını dəstəkləyən ziyarətçi şərtləri, rəyləri və qiymətləndirmələri muzeylərin cəmiyyətlə əməkdaşlıq edən, cəmiyyətə və ətraf mühitə həssaslıqla yanaşan qurumlara çevrilməsinə töhfə verib. Ona görə də muzeylər cəmiyyəti dəyişdirərkən, cəmiyyət də muzeylərə təsir göstərməyə, onların işini istiqamətləndirməyə başladı və bu, cəmiyyətlə muzeylərin qarşılıqlı əlaqəsinin iki istiqamətdə davam etməsini təmin etdi. Muzeylərin davamlı dəyişikliklərə və yeniliklərə açıq olması onların mədəni fərqlilikləri qəbul edən, müxtəlif icmalarla onların gözləntilərini nəzərə alaraq demokratik əməkdaşlıqda işləyən,

dünyada bərabərlik və xeyirxahlığı təmin etmək üçün öz funksiyalarını davam etdirən qurumlar kimi cəmiyyətyönlü yanaşmasını ortaya qoyub. Bu yanaşmalar göstərir ki, muzeylər iştiraka daha çox üstünlük verən sosial rollarını qorumaq üçün dəyişib və dəyişəcək.

Ədəbiyyat

1. ICOM. (1946, 1951, 1961, 1974). (Muzey tanımları). [Http://icomturkey.Org/Tr/İcoma-Göre-Müzenin-Tanımı](http://icomturkey.Org/Tr/İcoma-Göre-Müzenin-Tanımı)
2. ICOM. (2007). (Museum Definition). [Http://icom.Museum/The-Vision/Museum-Definition/](http://icom.Museum/The-Vision/Museum-Definition/)
3. Standing Committee For Museum Definition, Prospects And Potentials MPDD. (2018). https://icom.museum/wpcontent/uploads/2019/01/MDPP-report-and-recommendations-adopted-by-the-ICOM-EB-December-2018_EN-2.pdf
4. Current Definition. (2019). [Https://icom.Museum/En/Activities/Standards-Guidelines/ Museum-Definition/](https://icom.Museum/En/Activities/Standards-Guidelines/ Museum-Definition/)
5. ICOM. (2022). (Museum Definition). [Https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/](https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/)
6. Shaw, W. (2015). Visualization of Ottoman Museums, Archeology and History, 7 p.
7. Lubar, S. (2001). "An Exhibition Story on Cultural Diversity". Kent, Collection, Museum Experiences-Contributions, Ed. Corner Madran. Istanbul: Turkish Economic and Social History Foundation Publications, pp.171-175.
8. Cummings, C. (2018). "ICH and safeguarding: museums and contemporary ICH (let the objects out of their cases and make them sing)". Research Handbook on Contemporary Intangible Cultural Heritage Law and Heritage. Ed.: Charlotte Waelde, Catherine Cummings, Mathilde Pavis, Helena Enright. Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA, pp.273-295.
9. Kramer, D. (2001). "Alman Muzeylərində Müasir Sosial Tarix". Şəhər, Cəmiyyət, Muzey Təcrübələri-Töhfələr, Ed. Burçak Madran. İstanbul: Türkiyə İqtisadi və Sosial Tarix Vəqfi Yayınları, s.34-38.
10. Sacco, P.L. (2016). "How Do Museums Create Value?", Money matters: The Economic Value Of Museums. Network of European Museum Organisations, 24th Annual Conference. Karlsruhe, Germany, 10-12 November, pp.8-14.
11. Maranda, L. (2015). "The voice of the other: Breaking with Museum Tradition". Complutum, Vol. 26 (2), pp.59-66.
http://dx.doi.org/10.5209/rev_Cmpl.2015.v26.n2.50417

Göndərilib: 22.09.2023

Qəbul edilib: 13.11.2023